

Asia: VN /5137/2022

Työryhmän lausuntopyyntö valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta sekä valmiuslain yleisistä kehittämistarpeista

Lausunnonantajan lausunto

Huomionne valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta

Elintarviketeollisuusliitto ry (ETL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto valmiuslain kokonaisuudistusta valmistelevalle työryhmälle, valmiuslain varautumisvelvollisuutta koskevasta muistiosta sekä mahdollisuudesta esittää näkemyksiä ja huomioita valmiuslain yleisistä kehittämistarpeista.

ETL katsoo, että muistiossa on taustoitettu ja tarkasteltu oleellisia, uudistukseen liittyviä näkökulmia kattavasti.

Erytisen tärkeänä ETL pitää yksityisen sektorin korostuneeseen rooliin ja toimintaympäristön tilaan sekä normaalioloihin tarvittaviin välineisiin liittyvää tarkastelua. Nämä nousevat esiin johdantovaiheen lisäksi useissa eri luvuissa ja niiden sisällöissä. Ne ovat myös keskeisessä roolissa, kun tarkastellaan varautumiseen liittyvän intensiteetin kasvua poikkeus- ja normaalioloissa.

Normaaliolojen häiriöihin tarvitaan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä tarkkaa pohdintaa. Normaalioloissa häiriöt ja niiden vaikutukset saattavat olla yhtä rajua, kuin poikkeusolojen tilanteissa.

Varautumisesta yleisesti- aluvuissa on nostettu esiin YTS:ssa määritellyt yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, joiden jatkuminen on pystyttävä takaamaan kaikissa olosuhteissa. Lisäksi se määrittelee varautumisen ministeriökohtaiset tehtävät ja vastualueet. ETL katsoo, että valmiuslainsäädännön ja muun sitä tukevan säädöspohjan tulee antaa tosiasialliset mahdollisuudet toteuttaa valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaisia toimia erilaisissa tilanteissa normaali- ja poikkeusoloissa. Uudistuksen

tulee tarjota riittävät perusteet kansallisesti koordinoituun toimintaan sekä välineet oleellisten prosessien ja niihin liittyvien käytännön toimenpiteiden toteuttamiseen.

Uudistettavan lainsäädännön tulisi antaa perusteet tarkastella normaali- ja poikkeusoloja sekä niihin liittyviä häiriöitä ja reagoimismallia myös kokonaisturvallisuuden mallia uudistettaessa. Kokonaisprosessi ja siihen liittyvät vastuut on kuvattava sillä tarkkuudella, että viranomaispuolen vastuista ja toimintaperiaatteista ei jää epäselvyyttä ja näin myös yksityisen puolen toiminta saa selkeät perusteet toiminnalleen ja sen kehittämislle.

Miten arvioisitte voimassa olevan valmiuslain kokonaisuutta ja toimivuutta? Mitä valmiuslaissa tulisi erityisesti kehittää?

ETL havainnot on esitetty muistion lukujen mukaan

2. Varautumista koskeva lainsäädäntö

Sääntelyn kokonaiskuva ja siihen liittyvät ongelmat ja havainnot nousee muistiosta esiin hyvin. ETL katsoo, että sen aiemmissa, valmiuslainsäädännön uudistamiseen liittyvissä, lausunnoissa esiin nostamia asioita on käsitelty tässä muistiossa, mutta katsoo, että elintarvikealan toimintaan liittyvä erityislainsäädäntöä tulisi tarkastella samaan aikaan valmiuslainsäädännön uudistamisen kanssa.

ETL näkee myös tärkeänä muistiossa esitetyn näkökulman varautumisvelvollisuuteen liittyvistä vaikutuksista yksityisen sektorin toimijoihin (jotka rajautuvat valmiuslain varautumisvelvoitteen soveltamisalan ulkopuolelle tai niiden toiminnassa on sopimusperusteisia velvoitteita) ja katsoo, että yksityisen sektorin toimintaa valmiuslaissa tulisi selkeyttää.

Näkemyksemme mukaan ainakin seuraaviin toimintoihin liittyen lisätarkastelu on tarpeen:

- Tuotanto-omaisuuden käsittely poikkeavissa tilanteissa; Elintarviketeollisuus ei tunnista toimivaltuuksia tai niihin liittyvää tarkennettua ohjeistusta, joilla kyettäisiin ohjaamaan toimintaa tuotanto-omaisuuteen liittyvään käsittelyyn liittyen, poikkeavissa tilanteissa (esim. evakuoinnit). Lainsäädäntö sinänsä voi antaa perusteet evakuointitilanteita koskien, mutta käytännön toimeenpanon mahdollistavat lainsäädäntöön perustuvat välineet puuttuvat. Olemassa olevan lainsäädännön tulkintaa tulee näiltä osin selkeyttää.
- EU direktiivien kansallisen toimeenpanossa tulisi huomioida se, että vapaaehtoisuuteen perustuvaan toimintaan liittyy tulevaisuudessa sääntelyä enemmän, kuin koskaan aiemmin. Kriittisiin toimijoihin kohdistuvien vaatimusten kasvaessa tulisi myös niiden toimintaedellytyksiin liittyviä tukimahdollisuuksia pohtia avoimesti. Voidaanko esimerkiksi kilpailulainsäädännössä huomioida muuttunut tilanne?

- On todennäköistä, että kansallisesti pitäisi pystyä hoitamaan asioita poikkeusolojen julistamisen mahdollistamien valtuuksien periaattein, vaikkei poikkeusoloja olisi vielä julistettu. Onko tällaisten tilanteiden varalle poikkeavan toiminnan mahdollistavaa muuta regulaatiota?
- ETL katsoo, että valmiuslain 5 luvussa (mm. 33-34§) useassa kohdassa mainittu teollisen tuotannon ja tuotantopanosten säännöstely ja sen valvonta, josta työ- ja elinkeinoministeriö sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus vastaavat, on jäänyt toteutuksen osalta vajaaksi. Nykyisellään ei ole tiedossa, että kyseiselle toiminnalle olisi olemassa suunnitelmaa ja harjoiteltuja käytäntöjä. Näin ollen lain toimivuudesta poikkeusoloissa ei ole käsitystä.

Päivitetty valmiuslainsäädäntö tulisi suunnitella siten, että eri viranomaiset ja muut tahot voivat tehokkaasti yhteistyössä varmistaa elintarvikehuollon toimivuuden erilaisissa poikkeavissa tilanteissa.

- Elintarvikehuollon toimintaa voi olla joissakin tilanteissa tarve ohjata viranomais-toimenpitein. Ohjauksen onnistuminen vaatii ajantasaiset ja harjoitellut perusteet. Näiden perusteiden ajantasaisuuden tarkempi arviointi on oleellista uudistuksen yhteydessä. Samalla tulee huomioida muun lainsäädännön tukimahdollisuudet, joilla valmiuslainsäädännön käyttöönottoa voidaan viivästyttää.
- Tuotantopanosten saatavuuden turvaamisen lisätarkastelulle on tarvetta. Lain- säädännön tulee antaa riittävät perusteet kriittisten raaka- ja apuaineiden sekä komponenttien saatavuuden turvaamiseen sekä niihin liittyvien logististen tarpeiden varmistamiseen. Lainsäädäntöyön yhteydessä tulee arvioida mahdollisia saatavuuden turvaamiseen liittyviä lisätoimenpiteitä riittävän laajasti.
- Energian (erityisesti sähkön) saatavuuden turvaaminen niin normaali, kuin poikkeusolosuhteissa. Elintarviketeollisuuden tuotanto pysähtyy käytännöllisesti katsoen välittömästi sähkökatkon yhteydessä, vaikutukset tuotteiden saatavuudessa alkavat heti ja tämä voi aiheuttaa pitkittyessään ongelmia yhteiskunnan vakauteen. Valmiuslainsäädännön tulee antaa poikkeamamahdollisuus valtioneuvoston asetukseen varautumissuunnitelmaan sisällytettävästä sähkönkäyttöpaikkojen etusijajärjestyksestä (981/2022).
- Poikkeamamahdollisuus tarvitaan myös puhtaan veden saatavuuden turvaamiseksi elintarviketeollisuuden prosesseissa. Laajat ongelmat veden saatavuudessa vaikuttavat nopeasti elintarviketuotantolaitosten toimintaan. Vettä tarvitaan useimmilla elintarviketeollisuuden tuotantosunnilla.
- Pakkausmateriaalien saatavuuden häiriintyessä merkittäväällä tavalla, tiedossamme ei ole lainsäädäntöön perustuvia menettelytapoja, joilla voidaan turvata pakkaaminen (mm. helposti pilaantuvat elintarvikkeet) elintarviketurvallisuutta vaarantamatta.

Koska varautumisen yhtenä tarkoituksena on varmistaa viranomaisten ja muiden säännöksessä mainittujen toimijoiden tehtävien mahdollisimman hyvä hoitaminen poikkeusoloissa, on mielestämme muistiossa esiin nostetuista asioista keskeisiä; kokonaisuuden koordinointi, sekä havainto siitä, että valmiuslaissa ei määritellä riittävän tarkasti muun muassa varautumisvelvoitteen piiriin kuuluvien tehtäviä, eikä varautumisvelvoitteita ja varautumiseen liittyvää tukea yksityisellä sektorilla.

ETLn näkemyksen mukaan voimassa oleva laki ei anna riittäviä perusteita, joiden avulla kyettäisiin muodostamaan yhtenäinen selkeä prosessi ja siihen liittyvä, riittävä ohjeistus, joka tunnistetaan kaikissa viranomais- ja yksityisissä organisaatioissa.

Ketjun eri osissa harjoitellaan nykyisinkin paljon, mutta keskitetty, esimerkiksi kaikille yhteisiin ilmiöihin liittyvä johdonmukainen kehittäminen ei toteudu. Eri organisaatioissa ja toimialoilla toteutetaan osaamisen kehittämistä niiden tärkeiksi katsomien osa-alueiden osalta. Tämä ei kehitä parhaalla mahdollisella tavalla kansallisesti tärkeiden osa-alueiden ja sitä kautta koko yhteiskunnan kriittisten toimintojen kehittämistä.

Varautumissuunnitelmat mahdollistavat varautumistoimet, jolloin valmiuslain tulisi antaa riittävät perusteet erilaisissa poikkeavissa tilanteissa toimintaan. Mielestämme on kriittistä, että kansallisesti on käytössä eheä ja uhiin vastaava prosessi, organisaatiot sekä osaava henkilöstön niiden taakse. Näin myös kansallisesti koordinoitu osaamisen kehittäminen, jossa tarpeita katsotaan laajasti kansallisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta, tulisi huomioida osana valmiuslain uudistusta.

Viranomaisten tehtävät voivat lisääntyä ja/tai olla samoja normaalioloissa ja poikkeusoloissa. ETL pitää tärkeänä, että myös normaaliolojen toiminta erilaisiin ilmiöihin liittyen näkyy uudistettavassa valmiuslaissa. Poikkeusolojen julistamisen kynnyksien kasvanut koronapandemian oppien kautta ja ilman valmiuslain muutoksia voisi syntyä tilanteita, joissa normaalioloissa ei ole välineitä kriittisen toiminnan turvaamiseen.

ETL pitää tärkeänä, että edellä mainitut asiat on nostettu osaksi viidennessä luvussa käsiteltyjä alustavia ehdotuksia.

3. Turvallisuusympäristön muutos ja muita sääntelyn kehittämisessä huomioitavia tekijöitä

Kolmannessa luvussa on käsitelty laajasti yksityistä sektoria, mutta ETL katsoo, että samassa yhteydessä tulisi käsitellä myös kriittisyyteen liittyviä periaatteita ja perusteita. Erityisesti huoltovarmuustoimintaan liittyvät kriittiset toimialat ja niihin liittyvät yritykset tulisi määritellä selkeämmin.

ETL näkee, että valmiuslaista puuttuu kohdat, jotka antavat perusteet kriittisyysmäärittelylle kaikkien toimialojen osalta. Valmiuslaki ei myöskään anna perusteita kriittisiksi määriteltyjen organisaatioiden rooleihin. Lainsäädännön tulisi antaa tähän riittävät perusteet. Tämä mahdollistaisi muun muassa kriittisiin toimintoihin tarvittavien, yhteiskunnan tukevien toimenpiteiden lainsäädännössä määrittelyllä tavalla.

Kriittisyystarkastelun tulisi olla yksi valmiuslainsäädännön uudistamiseen liittyvistä tarkastelukohteista. Mahdollistaako nykylainsäädäntö toimenpiteet, joilla kriittiset toiminnot (kriittiset yritykset) kyetään pitämään toimintakykyisinä normaali- ja poikkeusolosuhteissa, tarvittaessa yhteiskunnan tuella. Onko prosessi selkeä, tunnistetaanko tähän liittyvä kokonaiskoordinaatio, siihen liittyvät roolit ja vastuut normaali- ja poikkeusoloissa?

Nykyisen huoltovarmuustoiminnan kannalta olennaista poolitoimintaa ei ole huomioitu valmiuslaissa. ETL:n näkemyksen mukaan haasteellisia tilanteita syntyy, kun yritysten pitäisi kyetä toimenpiteisiin, mutta kansallisesti ei ole tunnistettu tai käytössä ei ole mekanismeja, joiden avulla näihin tilanteisiin voitaisiin reagoida tarkoituksenmukaisella tavalla. Mikäli kriittistä toimintaa ei ole määritelty tarpeiksi selkeästi, voi toimijoiden yksilöinti kriisitilanteissa ja poikkeusoloissa törmätä muuhun lainsäädäntöön kuten kilpailulain- säädäntöön. Tämä saattaa myös hankaloittaa huoltovarmuusorganisaation toimintaa, jos lainsäädännön suomia mahdollisuuksia normaali- ja poikkeusoloissa ei ole.

Valmiuslaki ja sitä täydentävät säännökset sekä pohdinnat eri organisaatioissa peräänkuuluttavat varautumisvelvollisuuksien lisäämistä yksityiselle puolelle. Vapaaehtoisuuteen perustuvaan huoltovarmuusorganisaation toimintaan (yrityksiin) kohdistuu jatkuvasti lisääntyviä vaatimuksia, muttei toisaalta välineitä, joiden avulla toimintaan osallistuvien erityisroolia tuettaisiin tai osoitettaisiin välineitä helpottamaan yhteistyön ylläpitoa ja kehittämistä. ETL katsoo, että uudistuksen yhteydessä on tarkasteltava myös yritysten liiketoiminnan kuormittumista, joka saattaa joissain tilanteissa vaikuttaa kansalliseen resilienssiin sitä heikentävästi.

4. Nykytilan arviointi

ETL katsoo, että muistion alustavissa ehdotuksissa on nostettu esiin keskeisiä asioita valmiuslainsäädännön uudistamiseen liittyen.

Vaikka olemassa olevan lainsäädännön ristikkäistarkastelu on ollut kattavaa, ETL katsoo, että elintarvikehuoltoon liittyvä lainsäädäntö ja sitä tarkentavien säädöksien ja ohjeistusten ajantasaisuus tulisi tarkastaa valmiuslainsäädännön uudistamisen rinnalla. Elintarvikehuolto ja ruokaturva ovat oleellinen osa toimivan yhteiskunnan toimintoja. Elintarviketeollisuuden – osana elintarvikealaa – rooli korostuu niin normaaliolojen, kuin vakavissa häiriötilanteiden ja poikkeusolojen aikana.

5. Valmiuslakityöryhmän alustavat ehdotukset

Yksityisen sektorin korostunut rooli yhteiskunnan toimivuuden varmistamisessa on tunnistettu. Tähän liittyen on ETL näkeä, että on myös tärkeää tunnistaa kriittiset toimijat, tarkentaa siihen

liittyvää määrittelyä ja etsiä keinoja, joilla kriittisten toimijoiden toimintaedellytykset kyetään turvaamaan poikkeusolojen aikana. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä on tärkeää tarkastella myös normaaliolojen häiriötilanteita. Vaikka varautumiseen liittyvä intensiteetti kasvaa poikkeusoloissa, tarvitaan välineitä myös normaaliolojen häiriöihin, joiden vaikutukset saattavat olla yhtä rajua ja viranomaisten tehtävät yhtä vaativia, kuin poikkeusolojen tilanteissa.

Tulisiko huoltovarmuuden kannalta kriittisten yritysten toimintaan liittyen selkeyttää mikä on sopimuksellisen ja huoltovarmuussuhteen merkitys tosiinsa nähden. Saako kriittinen yritys toiminnalleen lainsäädännön tuomaa tukea joissain tilanteissa

Esimerkiksi erilliset sopimukset tuovat yksityiset toimijat tilanteeseen, jossa niiden on kyettävä tukemaan esimerkiksi sote-alueiden ruokapalveluita. Kriittisyydestään huolimatta normaaliolojen tilanteessa, jotka voisivat olla verrattavissa poikkeusolojen tilanteisiin, niiden toimintaa ei lainsäädännön näkökulmasta voida tukea. Lainsäädännön uudistamisen yhteydessä tulisi tarkastella mahdollisuuksia tukea kriittisiä yrityksiä myös tilanteissa, joissa poikkeusoloja ei ole julistettu, mutta tilanteesta selviämiseksi tukeen olisi tarvetta.

ETL katsoo, että yksityisen sektorin varautuminen voi jatkossakin perustua erityissäätelyyn, sopimusten ja vapaaehtoisuuden pohjalta toimimiseen, mutta uudistuksen yhteydessä tulisi varmistua siitä, että edellä esitetyt perusteet on päivitetty valmiuslainsäädäntöä tukeviksi sekä myös toisinpäin.

ETL katsoo, että on tärkeää huomioida kustannusvaikutukset varautumisvaatimusten laajentamiseen liittyen. Muistiossa todetaan, että varautumisvelvoitteiden osalta tulisi pyrkiä siihen, että velvoitteet kyettäisiin toteuttamaan toimijoiden toimintamenojen rajoissa. Myöskään viranomaisten määrärahakehystä ei tulisi lisätä. Näkemyksemme mukaan esimerkiksi jo CER ja NIS2 tulevat lisäämään lainsäädännöstä johtuvia, yrityksen toimintaan kohdistuvia, lisätoimintamenoja, vaatimuksia ja sanktioita. Samalla myös viranomaisten on lisättävä määrärahaosiaan niiden valvontavastuiden täyttämiseksi.

Kun vapaaehtoisuuteen kohdistuu lainsäädännöllisiä vaatimuksia, olisi tärkeää, että osallistumiseen liittyisi myös lainsäädäntöön kirjattuja tarkennettuja periaatteita yhteiskunnan tuesta normaali- ja poikkeusoloissa. Vapaaehtoisuus on ollut vuosikymmeniä yksi huoltovarmuustoiminnan kantavia tekijöitä.

Kansallisen regulaation toimeenpanojen yhteydessä yksityiset toimijat (erityisesti kriittiset) joutuvat pohtimaan vapaaehtoisuuteen liittyviä periaatteita tarkemmin. Jännitteitä, voi syntyä siitäkin syystä, että lainsäädäntö ei kykene huomioimaan kriittisiä toimijoita ja niiden tukea, tilanteissa, joissa tukeen olisi ilmeinen tarve, mutta koska poikkeusoloja ei ole julistettu, ei vaikkapa toimivaltuuksia voida hyödyntää. Yksityisten kriittisten toimijoiden tuki muulloinkin, kuin poikkeusoloissa tulisi tarkastella uudistamisen yhteydessä. Kansallisesti kriittiset toimialat ja niihin liittyvät yritykset ovat

tunnistettu ja ne osallistuvat huoltovarmuustoimintaan ja näin varmistavat kukin osaltaan kansallista varautumista.

Yleisestä varautumisvelvollisuudesta säädettyä tulisi myös avata yritysten osallistuminen kriittiseen toimintaan niin normaali, kuin poikkeusoloissa tarkemmin. Mitä yrityksiltä odotetaan ja mitkä ovat ne konkreettiset toimenpiteet, joilla yhteiskunta tukee kriittiseksi luokiteltuja yrityksiä tilanteissa, jossa ne joutuvat kantamaan erityisvastuita toimialallaan. Erilaisia kriittisten toimintojen tukemiseen kohdistettavia yhteiskunnan toimenpiteitä on mainittu lainsäädännössä, mutta selkeää toimialakohtaista määrittelyä on vaikeaa löytää. Tämän selkeyttäminen voisi olla yksi valmiuslainsäädännön uudistamisen tarkastelukohde.

Normaaliolojen ja poikkeusolojen määrittelyä ja niihin liittyviä velvoitteita ja koko prosessia tulee selkeyttää. Sääntelyn tulee olla ymmärrettävää ja sen on annettava riittävät perusteet julkisen ja niiltä osin, kun se koskettaa yksityistä sektoria, toimintaan.

Onko muita näkökulmia, joita edustamanne taho erityisesti toivoisi otettavan huomioon valmiuslain uudistamista koskevassa työssä?

Säännöstely

Elintarviketeollisuudelle ei yleisesti ole asetettu vaatimuksia sen tuotannon ylläpitämiseen poikkeavissa tilanteissa. Huoltovarmuustoiminnassa on tunnistettu kriittisiä yrityksiä, joiden oletetaan kykenevän varmistamaan kansallinen elintarvikehuolto tilanteissa, jossa tuotantopanoksia ei riitä koko teollisuudelle.

Kriittiseksi luokitelluille yrityksille on käytössä supistetun valikoiman malli, jossa arvo- ketju (elintarvikealan) arvioi miten koko ketju pystyy olevassa olevaan tilanteeseen liittyen parhaiten selviämään haasteista käytössään olevilla tuotantopanoksilla.

Tuotantopanoksien säännöstelystä ei myöskään ole selkeää suunnitelmaa poikkeavien tilanteiden varalle. Kriittiset tuotantopanokset tulee tunnistaa, vain niiden avulla voidaan määrittellä tarkemmin tuotantopanokset, joiden säännöstelyyn tulee kohdistaa toimenpiteitä eri valmiustiloissa.

Ilman yhteiskunnan tarkempaa määrittelyä säännöstelyn periaatteista elintarviketeollisuudella tai erikseen määritetyillä kriittisiksi luokitelluilla elintarviketeollisuusyrityksillä ei ole perusteita toimia muuten, kuin ne toimivat markkinaehtoisilla perusteilla parhaillaan.

Valmiuslaissa on useampia kohtia, joissa veloitetaan viranomaisia, niin paikallisella kuin valtakunnallisella tasolla, valvomaan ja toteuttamaan säännöstelyä mm. teollisuuden tarvitsemien resurssien osalta. Tarvitaan yhtenäinen ja selkeä näkemys siitä, miten, ja mille tahoille resursseja tulee kohdistaa. Esimerkiksi puolustusvoimien ruokahuollon toteuttamiseen liittyviä perusteita tulisi selkeyttää.

Mikäli elintarviketuotannon varmistamiseksi otetaan käyttöön säännöstely, jonka tarkoituksena on kohdentaa tuotantopanoksia yrityksille, joiden oletetaan kykenevän pitämään huolta kansallisesta ruokaturvasta, tulee taustalla olla selkeät perusteet:

- Prosessikuvaus toimimisesta poikkeavissa tilanteissa, sisältäen
  - o viranomaisten osalta ne tahot (ohjeistuksineen), jotka ohjaavat tuotantoa,
  - o mekanismit resurssien kanavoimiseksi elintarvikehuoltoon = sille osalle yrityksiä, joille vastuu poikkeavien olosuhteiden tuotannosta halutaan kohdentaa,
- tuotannossa tarvittavat kriittiset tuotantopanokset ja volyymit,
- vastuutuotantolaitoksien määritelty lainsäädännön vaatimusten mukaisesti,
- poikkeavasti sulkeutuvien markkinoiden aiheuttamiin toimenpiteisiin ja äkillisiin investointitarpeisiin sekä nopeutettuja lupamenettelyjä vaativiin tilanteisiin menetelmiä, joiden avulla voidaan tukea yrityksiä. Tällaiset tilanteet voivat ilmaantua äkillisesti ja ne vaativat toimenpiteitä, jotka pitää kyetä toteuttamaan nopeutetusti,
- selkeät ohjeet ja säännökset elintarvikkeiden jakelusta kriisitilanteissa. Miten elin- tarvikkeet jaetaan oikeudenmukaisesti, miten jakologistiikka toteutetaan ja miten kuljetusresurssit varmistetaan.

ETL:n näkemyksen mukaan haasteellisia tilanteita syntyy, kun yritysten pitäisi kyetä toimenpiteisiin, mutta kansallisesti ei ole tunnistettu tai käytössä ei ole mekanismeja, joiden avulla näihin tilanteisiin voitaisiin reagoida tarkoituksenmukaisella tavalla.

Poikkeus- ja häiriötilanteisiin varautuminen

Valmiuslain säätämisen jälkeen elintarviketeollisuuden toimintaympäristössä on tapahtunut muutoksia. Ensinnäkin kestäväyyteen ja elintarviketurvallisuuteen liittyvä sääntely on lisääntynyt koskien esimerkiksi pakkauksia tai pakkauksiin tehtäviä merkintöjä. Toiseksi ilmastomuutoksen aiheuttamien sään ääri-ilmiöiden ja geopoliittisten jännitteiden lisääntymisen vuoksi tulevaisuudessa voi maailmanlaajuisessa ruokaketjussa esiintyä aiempaa useammin häiriöitä, jotka vaikuttavat yksittäisten raaka- tai lisäaineiden saatavuuteen ja hintaan.

Valmiuslain poikkeusoloja lievemmissä häiriö- ja poikkeustilanteissa tulisi viranomaisilla olla normaaliolojen lainsäädännössä valtuudet joustaa voimassa olevan lainsäädännön vaatimuksista, jotta voidaan turvata elintarvikehuollon toimivuus. Häiriösieto kyvyn kehittäminen ruokasektorilla edellyttää keinoja nopeaan reagointiin poikkeustilanteissa kuten esimerkiksi valmistautumista joustoihin lupakriteereissä, päästörajoissa, raja-arvoissa ja pakkausmerkinnöissä.

Raaka-aineiden saatavuus on turvattava ja ruokahävikki minimoitava sekä elintarviketurvallisuutta koskevan sääntelyn pitää olla tarkoituksenmukaista myös poikkeustilanteissa. Poikkeuksellisen huonolaatuiset satovuodet eivät saa johtaa siihen, että kohtuuhintaisen ruuan saatavuus häiriintyy lainsäädännön joustamattomuuden vuoksi. Tämän takia tulisi kriisitilanteessa voida esimerkiksi poiketa väliaikaisesti asetetuista raja-arvoista.

- Oleellinen osa tuotantoprosessia ovat elintarvikeparanteet ja lisäaineet. Näiden käyttökohteet ja -määrät on määritelty elintarvikelainsäädännössä. Poikkeavissa tilanteissa ei ole erillistä määrittelyä, joka mahdollistaa nopeat muutokset tuotannossa tarvittavien lisä- ja apuaineiden korvaamiseksi poikkeavalla menettelyllä.
- Pakkausmerkinnöistä poikkeaminen (mm. ainesosaluettelo, ravintosisältö, säilytyslämpötila, päiväysmerkinnät) väliaikaisesti, huomioiden asianmukaiset suojatoimet. Kriisitilanteisiin tulee olla nopeasti käyttöön otettavia keinoja negatiivisten vaikutuksien pienentämiseksi.
- Laboratoriopalveluiden saatavuus kartoitettiin kriittiseksi 2020: Elintarviketeollisuudelle tuotettavien laboratoriopalveluiden saatavuus on äärimmäisen tärkeää. Valtaosa laboratoriopalveluista on asiakasyrityksille aikakriittisiä ts. analyysitulokset tarvitaan sovitussa ajassa, jotta elintarviketuotanto ja valmiiden tuotteiden vapautus kuluttajille voi jatkua ilman merkittäviä häiriöitä. Laboratoriopalveluiden saatavuus on siis haaste myös koko Suomen huoltovarmuudelle.
- Sisämarkkinoiden yleisen ja normaalin toiminnan takaamiseen liittyvä EU lain- säädäntö tulee olla taustalla kunnossa. Kaikkien elintarviketeollisuuden alojen haavoittuvuuksia ja uhkia olisi analysoitava EU:n tasolla. On myös tärkeää toteuttaa skenaarioita erilaisista mahdollisista tilanteista. Toiminnan kaatuminen yhdellä alalla voi johtaa tilanteeseen, jossa olisi hyvin vaikeaa huolehtia yleisestä elintarviketurvasta muiden alojen avulla. Tuotantoketjut ovat pitkiä ja useat (jopa kriittiset) raaka-aineet tulevat esim. kolmansista maista.
- On arvioitava kuinka valmiuslainsäädäntö vaikuttaa kansainvälisiin elintarvike- huolto koskeviin sopimuksiin. Tällöin tulisi huolehtia siitä, että nämä sopimukset ovat yhdenmukaiset ja että maan ulkopuolelta tuodut elintarvikkeet täyttävät tarvittavat turvallisuus- ja laatustandardit.
- Ulkomaankauppaan liittyvä säännöstelyn huomioiminen tuonnin osalta. Lähtö- kohtaisesti tuonti on elinehto elintarviketuotannolle ja sen koko yhteiskunnan toimivuudelle, joten sen rajoittaminen ei ole perusteltua.
- Kahdenkeskinen yhteistyö ja kuluttajasuojalain mahdollistaman tiedon jakaminen vähittäismyyjien ja elintarvikkeiden toimittajien välillä on erittäin tärkeää kysyntäshokin nopeaan tasapainottamiseen.

- Elintarvikevarastointiin liittyvät määräykset ja vaatimukset yksityisiä ja julkisia varastoja koskien. Voidaanko vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa tai nopeasti muuttuvissa tilanteissa turvata elintarvikkeiden saatavuus normaalilainsäädännöllä?
- Tuotannon taloudellisten riskien kantaminen poikkeavissa tilanteissa.
- Vesihuollon toimintavarmuus (talousvesi ja jätevesihuolto) elintarvikkeiden valmistajille; moni yritys on yhden putken varassa; riittävyys. Huomioiden apuaineet.
- Kansalaisille tarjota tietoa siitä, miten toimia kriisitilanteissa ja miten varautua omavaraisuuteen elintarvikehuollon suhteen.

Valmu Jyri
Elintarviketeollisuusliitto ry